

سلسله پژوهش‌های فقهی - حقوقی ۱۳

- ❖ معاملات مدیون
- ❖ قرارداد حمل و نقل از دیدگاه فقه و حقوق
- ❖ سرقتی
- ❖ عدم النفع
- ❖ مباحثی پیرامون وقف
- ❖ عسر و حرج (ماده ۱۱۳۰ قانون مدنی)
- ❖ موارد قانونی خسارت تأخیر تأدیه و نرخ آن

معاونت آموزش قوه قضائیه

دفتر آموزش روحانیون و تدوین متون فقهی - قم

قوة قضاييه، معاونت آموزش
سلسله پژوهش‌های فقهی - حقوقی (۱۳) معاملات مدیون، قرارداد حمل و نقل از دیدگاه فقه و حقوق،
سرقفلی و... / تدوین و گردآوری معاونت آموزش قوة قضاييه، دفتر آموزش روحانيون و تدوين متون فقهی -
قم: نشر قضا، ۱۳۸۷.

ج ۱۳، ۲۳۶ ص. - (نشر قضا، ۲۸۲)

ریال، ۲۸/۰۰۰

ISBN: 978 - 964 - 534 - 142 - 6 (دوره)

ISBN: 978 - 964 - 534 - 087 - 0 (جلد ۱۳)

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه

۱. معاملات (فقه) ۲. حقوق مدنی - مقاله‌ها و خطابه‌ها، الف. معاونت آموزش قوة قضاييه، دفتر آموزش
روحانيون و تدوين متون فقهی - قم، ب. عنوان.

۲۹۷/۳۷۲

BP۱۹۰/۹

۱۳۸۷

۱. هدف از تهیه این مجموعه، بررسی فقهی - حقوقی معاملات مدیون، قرارداد حمل و نقل از دیدگاه فقه و حقوق، سرقفلی، عدم‌انفع،
میاحتی بی‌امون وقف، عسر و حرج (ماده ۱۳۰ قانون مدنی) و موارد قانونی خسارت تأخیر تأدیه و نرخ آن، ارتقای دانش فقهی لغات
و ایجاد زمینه پژوهش‌های کاربردی دیگر است.
۲. معاونت آموزش قوة قضاييه از هرگونه نقد و نظر نسبت به محتوای این کتاب استقبال می‌کند.
۳. کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ و متعلق به معاونت آموزش قوة قضاييه می‌باشد و نقل هرگونه مطلب یا ذکر منبع بلامانع
می‌باشد.

نشر قضا

قوة قضاييه
معاونت آموزش

عنوان: سلسله پژوهش‌های فقهی - حقوقی (۱۳) معاملات مدیون، قرارداد حمل و نقل از
دیدگاه فقه و حقوق، سرقفلی و...

محقق: فرج الله هدایت نیا

بازبینی و کنترل نهایی: محمد اسماعیل بیگی

حروف چینی و صفحه‌آرایی: سید علی پارچینی

کنترل منابع: محمود رضایی

مدیر نشر: محسن سلم‌آبادی

ناشر: نشر قضا

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: الهادی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه بها: ۲۸/۰۰۰ ریال چاپ نخست: قم - زمستان ۱۳۸۷

نشانی: تهران - خیابان حافظ شمالی، نشر نیابان سمیه، ساختمان شماره ۳ قوة قضاييه - معاونت آموزش قوة قضاييه

تلفن: ۰۲۰ - ۸۸۹۲۳۱۳۳ (۰۲۱) فاکس: ۸۸۹۲۳۱۳۴۲ (۰۲۱)

تلفن دفتر قم: ۰۲۵۱ - ۲۹۱۶۰۶۶ (۰۲۵۱) فاکس: ۲۹۳۱۹۳۳ (۰۲۵۱)

پایگاه اینترنتی: www.law-training.ir

پست الکترونیکی: Emil:info@law-training.ir

فهرست

مقدمه ۱۳

معاملات مدیون

(۱۷-۷۲)

پیش‌گفتار ۱۹

فصل نخست: معاملات مُقَلِّس ۲۳

مبحث نخست: معاملات صوری ۲۳

مبحث دوم: معاملات اضرائی (معامله به قصد فرار از دین) ۲۷

گفتار نخست: معامله به قصد فرار از دین از دیدگاه فقه امامیه ۲۹

بند نخست: آرای فقیهان ۲۹

الف . قول به صحت ۲۹

ب . قول به عدم صحت ۳۳

ج . قول به تفصیل ۳۴

بند دوم: بررسی دلایل و مستندات ۳۶

الف . جهت نامشروع ۳۶

- ۴۰ ب . اقتضای نهی در معامله بر فساد
- ۴۱ ج . قاعده لاضرر
- ۴۴ گفتار دوم: معامله به قصد فرار از دین از دیدگاه حقوق
- ۴۵ الف . قانون اساسی
- ۴۶ ب . قانون مدنی
- ۴۸ ج . قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی
- ۴۹ ۱ . نوع دین
- ۴۹ ۲ . نوع انتقال مال (معامله)
- ۴۹ ۳ . تحقق ضرر
- ۵۰ ۴ . ضمانت اجرای جزایی
- ۵۰ ۵ . ضمانت اجرای حقوقی
- ۵۳ ۶ . علم و جهل انتقال گیرنده
- ۵۵ فصل دوم: معاملات محجور (مقلّس)
- ۵۵ مبحث نخست: کلیات
- ۵۵ گفتار نخست: فلسفه حجر مدیون
- ۵۶ گفتار دوم: شرایط حجر مدیون
- ۵۹ مبحث دوم: وضعیت معاملات محجور
- ۵۹ گفتار نخست: معاملات نقد
- ۶۰ بند اول: نظریه بطلان
- ۶۱ بند دوم: نظریه عدم نفوذ
- ۶۲ بند سوم: تفاوت بین بطلان و عدم نفوذ
- ۶۴ گفتار دوم: معاملات به ذمه (نسیه)
- ۶۹ کتابنامه

قرارداد حمل و نقل از دیدگاه فقه و حقوق

(۷۳-۱۲۰)

۷۵	پیش‌گفتار
۷۷	بخش نخست: قرارداد حمل و نقل از دیدگاه حقوق
۷۷	گفتار نخست: قرارداد حمل و نقل در قوانین موضوعه
۷۷	مبحث نخست: قانون مدنی
۷۸	مبحث دوم: قانون تجارت
۷۸	گفتار دوم: ماهیت حقوقی قرارداد حمل و نقل
۷۸	مبحث نخست: قرارداد حمل و نقل مدنی
۷۹	۱. قرارداد حمل و نقل، عقد اجاره است
۷۹	۲. قرارداد حمل و نقل، عقد عهده‌ای است
۸۰	۳. تعهدات اجیر همان تعهدات امین است
۸۰	۴. قرارداد حمل و نقل مدنی، عقد لازم است
۸۱	مبحث دوم: قرارداد حمل و نقل تجاری
۸۱	۱. قرارداد حمل و نقل تجاری، عقد جایز است
۸۱	۲. قرارداد حمل و نقل تجاری، قرارداد معاوضی است
۸۲	۳. قرارداد حمل و نقل تجاری یک تأسیس حقوقی ویژه است
۸۳	گفتار سوم: نظریات حقوق‌دانان پیرامون قانون حاکم بر قرارداد حمل و نقل
۸۳	مبحث نخست: نظریات
۸۳	۱. نظریه نسخ
۸۴	۲. نظریه تخصیص
۸۴	۳. نظریه تکمیل

- ۸۴ مبحث دوم: بررسی برخی واژه‌ها و عبارات
- ۸۴ ۱. «تصدی»
- ۸۵ ۲. «از راه خشکی یا آب یا هوا»
- ۸۵ ۳. «به هر نحوی که باشد»
- ۸۶ ۴. «حمل اشیاء در مقابل دریافت اجرت»
- ۸۶ مبحث سوم: بررسی نظریات حقوقدانان و نتیجه‌گیری
- ۸۹ بخش دوم: قرارداد حمل و نقل از دیدگاه فقه امامیه
- ۸۹ گفتار نخست: حدود مسؤلیت اجیر
- ۸۹ مبحث نخست: تحریر محل نزاع
- ۹۲ مبحث دوم: نظریات فقهای امامیه در خصوص حدود مسؤلیت اجیر
- ۹۲ الف. نظریه عدم ضمان اجیر
- ۹۳ ب. نظریه ضمان اجیر
- ۹۵ گفتار دوم: بررسی دلایل و مستندات طرفین
- ۹۵ مبحث نخست: دلایل قائلین به عدم ضمان اجیر
- ۹۵ الف. اصالة البرائة و عدم الضمان
- ۹۶ ب. قاعدة امانت
- ۹۷ مبحث دوم: دلایل قائلین به ضمان اجیر
- ۹۷ الف. اجماع
- ۹۸ ب. قاعدة ضمان ید
- ۱۰۰ گفتار سوم: روایات وارده در باب حدود مسؤلیت اجیر
- ۱۰۰ مبحث نخست: نقل روایات
- ۱۰۰ الف. روایات دال بر عدم ضمان اجیر
- ۱۰۱ ب. روایات دال بر ضمان اجیر

۱۰۱	مبحث دوم: بررسی روایات
۱۰۴	مبحث سوم: نتیجه‌گیری
۱۰۷	بخش سوم: دعوای مسؤولیت متصدی حمل و نقل
۱۰۷	گفتار نخست: دعوای تلف
۱۱۲	گفتار دوم: دعوای تعدی و تفریط
۱۱۷	کتابنامه

سرقفلی

(۱۵۸-۱۲۱)

۱۲۳	۱. تاریخچه سرقفلی
۱۲۷	۲. ماهیت سرقفلی و تعریف آن
۱۳۰	۳. قابلیت فروش سرقفلی
۱۳۶	۴. سرقفلی در روابط موجر و مستأجر
۱۳۷	۵. سرقفلی در قانون روابط موجر و مستأجر مصوب ۱۳۷۶ و مبانی فقهی آن
۱۵۷	کتابنامه

عدم النفع

(۱۸۴-۱۵۹)

۱۶۱	پیش‌گفتار
۱۶۳	مبحث نخست: تفاوت عدم‌النفع با فوت و تفویض منفعت
۱۶۴	الف. مفهوم مال

- ب. آیا منفعت مال است؟ ۱۶۵
- ج. تعریف منفعت و اقسام آن ۱۶۶
- مبحث دوم: عدم النفع در قوانین موضوعه** ۱۶۸
- الف. سوابق حقوقی ۱۶۸
۱. قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸ ۱۶۸
۲. قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۲۹۰ ۱۶۸
۳. قانون ثبت علائم و اختراعات مصوب ۱۳۱۰ ۱۶۹
۴. قانون مسؤلیت مدنی ۱۶۹
۵. قانون راجع به کارشناسان رسمی مصوب ۱۳۱۷ ۱۶۹
۶. قانون مدنی ۱۷۰
- ب. قوانین کنونی ۱۷۰
۱. قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی - مصوب ۱۳۷۹ ۱۷۰
۲. قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری - مصوب ۱۳۷۸ ۱۷۱
- مبحث سوم: عدم النفع در فقه امامیه** ۱۷۳
- الف. نظریات مخالفان ۱۷۳
- ب. نظریات موافقان ۱۷۵
- ج. بررسی دلایل و مستندات طرفین ۱۷۶
۱. قاعده لاضرر ۱۷۶
۲. قاعده اتلاف و حرمة مال المسلم ۱۷۸

۱۷۹	۳. قاعده ضمان بد.....
۱۸۰	۴. سیره عقلا.....
۱۸۰	۵. برخی آیات قرآن کریم.....
۱۸۱	نتیجه گیری.....
۱۸۱	پیشنهاد.....
۱۸۳	کتابنامه.....

مباحثی پیرامون وقف

(۱۸۵-۲۰۴)

۱۸۷	پیش گفتار.....
۱۸۷	۱. حدود اختیارات متولی.....
۱۹۰	۲. اذن حاکم شرع.....
۱۹۱	۳. حکم درختان به عمل آمده از جنبه یا اصله غیر.....
۱۹۳	۴. تبدیل موقوفه.....
۲۰۳	کتابنامه.....

عسر و حرج (ماده ۱۱۳۰ قانون مدنی)

(۲۰۵-۲۲۴)

۲۰۷	۱. تفاوت عسر و حرج.....
۲۰۸	۲. مراتب عسر و حرج.....
۲۱۰	۳. ضابطه تشخیص عسر و حرج.....
۲۱۳	۴. حرج شخصی یا نوعی - مرجع تشخیص آن.....

۱۲ / معاملات مدیون، قرارداد حمل و نقل از دیدگاه فقه و حقوق، سرقتی و...

- ۲۱۴ ۵. رابطه عسر و حرج با قواعد «الضرورات» و «لاضرر»
- ۲۱۶ ۶. طلاق زوجه به دلیل عسر و حرج
- ۲۱۷ الف. امکان اجرای ماده ۱۱۳۰ ق.م. در دوران نامزدی
- ۲۱۸ ب. نوع طلاق
- ۲۱۹ ۱. رجعی بودن طلاق
- ۲۱۹ ۲. باین بودن طلاق
- ۲۲۳ کتابنامه

موارد قانونی خسارت تأخیر تأدیه و نرخ آن

(۲۲۵-۲۳۷)

- ۲۲۷ پیش‌گفتار
- ۲۲۹ پاسخ سؤال اول
- ۲۳۶ پاسخ سؤال دوم

مقدمه

امروزه با توجه به رشد سریع علوم، جامعه‌ای می‌تواند جایگاه مناسبی در بین جوامع داشته باشد که با رهروان قافله علم و دانش هماهنگ باشد و جامعه‌ای دارای رشد، توسعه و توان می‌باشد که نیروی انسانی متخصص و محقق بیشتری در جهت تولید علم در ابعاد گوناگون داشته باشد. عقب ماندگی علمی و فرهنگی معضلی است که کشورهای جهان سوم با آن دست و پنجه نرم می‌کنند و باعث تسلط قدرت‌های استعماری بر آنان شده است. در این کشورها تحقیقات اهمیت و ضرورت چندانی ندارد و کمترین بودجه را به این امر اختصاص می‌دهند.

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران به رهبری حضرت امام خمینی علیه السلام، انقلابی عظیم در آحاد جامعه به وجود آمد و مردم به خودباوری رسیدند و تحرک چشم‌گیری در جهت رشد علمی جامعه آغاز شد و هر روز نیز در حال گسترش است و امروز با هدایت‌های امام گونه رهبر فرزانه انقلاب حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (دامت برکاته) و با اعلام نهضت نرم‌افزاری و تولید علم، شتاب بیشتری به خود گرفته است و می‌رود که در صورت حمایت همه جانبه مسئولان و با همت بلند اندیشمندان و محققان و نهادینه شدن تحقیقات و اختصاص بودجه‌های کافی به این امر در زمانی نه چندان دور کشور اسلامی ما نیز در زمره پیشروان قافله علم و دانش قرار گیرد و عظمت از دست رفته خود را باز یابد؛ البته آنگاه تحقیقات اثربخش و قابل عرضه در مجامع علمی داخل و خارج خواهد بود که بنیادین، نو و در حوزه‌های مختلف مورد نیاز جامعه باشد.

بدون شک از جمله حوزه‌هایی که با توجه به نوپا بودن نظام اسلامی و دور بودن فقه امامیه در قرن‌های گذشته (در بعد مسائل حکومتی) از متن جامعه، نیاز به تحقیق و پژوهش دارد، حوزه

قضا می‌باشد؛ چرا که امروزه دستگاه قضایی و قضات در جریان رسیدگی به پرونده‌ها نظر به ابهام، اجمال، نقص و تعارض قوانین با مجموعه‌ای از سؤال‌های بی‌پاسخ مواجه هستند که پاسخ آنها را در قوانین مدون نمی‌یابند و از این رو است که قانون‌گذار در همان ابتدای پیروزی انقلاب با توجه خاص اقدام به تصویب اصل ۱۶۷ قانون اساسی کرد که مقرر می‌دارد: «قاضی موظف است کوشش کند که حکم هر دعوا را در قوانین مدون بیابد و اگر نیابد با استناد به منابع معتبر اسلامی یا فتاوی معتبر، حکم قضیه را صادر نماید و نمی‌تواند به بهانه سکوت یا نقص یا اجمال یا تعارض قوانین مدونه از رسیدگی به دعوا و صدور حکم امتناع ورزد.» و لذا دستگاه قضایی کشور در جهت تحقق هرچه بهتر خواست قانون‌گذار در سال ۱۳۷۶ اقدام به تأسیس مرکز تحقیقات فقهی قوه قضاییه نمود - که در سال ۱۳۸۳ بخش وسیعی از وظایف آن به عهده دفتر آموزش روحانیون و تدوین متون فقهی گذاشته شد - تا هم در جهت تهیه پاسخ سؤال‌های روزمره قضات با انجام پژوهش و استفتا از مراجع معظم تقلید اقدام نماید^۱ و هم در موارد لازم با انجام تحقیقات بنیادین در راستای ابهام‌زدایی از قوانین و ارائه پیشنهاد نسبت به اصلاح قوانین اقدام نماید و هم در تهیه متون آموزشی مناسب فعالیت کند که با توجه به عنایت حضرت حق و پشتیبانی مسئولان محترم قوه قضاییه خصوصاً حضرت آیت الله هاشمی شاهرودی (دام‌عزه) رئیس معظم قوه قضاییه و کمک‌های بی‌دریغ حضرت حجت الاسلام والمسلمین جواهری (زیدعزه) معارن محترم آموزش قوه قضاییه در این قسمت نیز تحقیقات به عمل آمده با عنوان سلسله پژوهش‌های فقهی - حقوقی تنظیم گردید که در چندین جلد چاپ و به جامعه علمی و حقوقی کشور تقدیم می‌شود. آنچه پیش رو دارید سیزدهمین جلد از این مجموعه با عنوان «معاملات مدیون، قرارداد حمل و نقل از دیدگاه فقه و حقوق، سرفقلی، عدم‌النفع، مباحثی پیرامون وقف، عسر و حرج (ماده ۱۱۳۰ قانون مدنی) و موارد قانونی خسارت تأخیر تأدیه و نرخ آن» می‌باشد.

۱. تحقیقات انجام شده در این راستا تاکنون در سیزده جلد با عنوان مجموعه نظریات مشورتی فقهی در

اشاره به چند نکته بایسته است:

۱. هدف از انتشار این مجموعه ارتقای دانش فقهی علاقمندان به ویژه قضات محترم، آشنایی بیشتر با مبانی فقهی قوانین و تسهیل جریان سیاست‌های کلی قوه قضاییه است.
 ۲. پژوهش‌های انجام شده در این مجموعه بر اساس طرح‌های تحقیقاتی مصوب قوه قضاییه و پاسخ به پرسش‌های فقهی محاکم در مرکز تحقیقات فقهی که زیر مجموعه معاونت آموزش و تحقیقات قوه بود، انجام شده و در دفتر آموزش روحانیون و تدوین متون فقهی بازبینی و چاپ شده است. آرا و نظریات محقق محترم، لزوماً دیدگاه معاونت آموزش و دفتر آموزش روحانیون و تدوین متون فقهی نمی‌باشد.
 ۳. مجموعه حاضر از اولین کارهای انجام شده به صورت گسترده می‌باشد که طبعاً با نقص‌هایی همراه خواهد بود؛ لذا از همه اندیشمندان و صاحب‌نظران تقاضا می‌شود با پیشنهادها و انتقادهای سازنده خویش ما را در ادامه این مسیر برای عرضه کارهای بهتر یاری نمایند.
 ۴. زحمات محقق ارجمند این نوشتار حجت الاسلام والمسلمین فرج‌الله هدايت‌نیا را ارج می‌نهمیم و توفیق بیشتر ایشان را خواستاریم.
- در پایان از همکاران معاونت آموزش قوه قضاییه و دفتر آموزش روحانیون و تدوین متون فقهی قم که در آماده‌سازی و چاپ این مجموعه نقش داشته‌اند تقدیر و تشکر می‌شود.

سعدالله قلی‌پور

مدیرکل دفتر آموزش روحانیون

و تدوین متون فقهی - قم